

Lietuvos kultūros tyrimų institutas (LKTI)

Meno ne/autonomijos tyrimai

2022–2026 m.

Programai vykdyti reikalingos lėšos metams – 202,00 tūkst. Eur (+ 40,00 tūkst. Eur tyrėjų komandiruotėms)

Problematika, tikslas ir uždaviniai

Menotyra ir filosofija šiandien sutaria, kad meno autonomija – svarbi jo veiksnio už meno lauko ribų sąlyga. Dėl kūrybos, sklaidos ir/ar suvokimo autonomijos stiprėja meno poveikis pažinimui, visuomenei, politikai. Todėl meno savarankiškumo, kūrybos laisvės klausimas išlieka, tampa vėl aktualus net ir atsisakius modernistinės radikalios meno autonomijos sampratos ir siekių. Skirtingiems istoriniams laikotarpiams būdinga savita meno autonomijos ir neautonomijos – pavaldumo, tarnystės, funkcionalumo, veikimo kartu su ne meno sritimis – dialektika. Tai ir būtų šios mokslo tyrimų programos atspirties taškas.

Tyrimų tikslas – iš naujo įvertinti „hibridinės“ meno kūrinių kilmės, kūrybos bendradarbiaujant ir/ar besiginčijant privalumus, permąstyti meniškumo kriterijus ir meno veikimo pasaulyje būdus, tinkamai pasinaudoti meno kūrinių teikiama galimybe kartu svarstyti aktualius klausimus. Ikimoderniais laikais meninės praktikos ne tik buvo dažniausiai grindžiamos menininkų ir užsakovų bendradarbiavimu, bet ir iš esmės visuomet turėjo kitą nei estetinė – kultinę, religinę, politinę, didaktinę, socialinės reprezentacijos – paskirtį. Renesanso laikais Vakaruose prasidėjo meno emancipacijos – meno atsiskyrimo nuo amatų ir menininko visuomeninės padėties įtvirtinimo – procesai. Menų emancipacijos apraiškos pastebimos ir LDK visuomenėje ir kultūroje. Vis dėlto šiandien kultūros raidos požiūriu įdomesni ir svarbesni atrodo ne meno išsilaisvinimo siekiai, o būtent jo paskirtys, užduotys, misijos, gebėjimas veikti kartu su kitomis sritimis daugialypiame sociokultūriniame lauke.

Modernybėje daugelyje Europos šalių susiformuoja autonomiška meno institucijų sistema.

Lietuvai XIX–XX a. didžiąja dalimi yra karų ir okupacijų, bet taip pat ir modernaus valstybingumo įtvirtinimo laikas. Čia palaipsniui formuojasi autonomiškas atskirų meno sričių laukas, tačiau kartu šiam laikotarpiui būdingi itin painūs, sudėtingi meno ir visuomenės, politikos, valdžios ryšiai. Meninės praktikos ir aparatinių medijų produkcija dažnai tarnauja kaip kultūrinės tapatumo strategijos, nors tinkamai „įdarbinti“ vaizdus, garsus, balsus ne visuomet pavyksta. XX a. II p. Vakarų modernistinio meno raidai būdingas kontrastas tarp meno savireferencijos ar net apsiribojimo vien specifine raiška ir kūrinių susiliejo su kasdienybe. Lietuvoje tuo metu kovą už kūrybos, raiškos laisvę, teisę pasinerti į estetines problemas menininkai laikė politine. Šiuolaikiniai sovietmečio visuomenės tyrimai iš dalies patvirtina politinę kultūros rezistencijos reikšmę, taip pat suteikia pagrindą kalbėti ir apie nepriklausomą nuo režimo kūrybą. Sovietmečiu viešumoje vykusio meno polemika su režimu taip pat iš dalies lėmė išliekamąją vertę turinčių kūrinių atsiradimą. Šiandien Lietuvoje, kaip ir kitose demokratinėse šalyse, meno kūryba ir sklaidos institucijos turi teisinę ir politinę autonomiją, tačiau mūsų laikais menas retai siekia būti savitiksliis. Jis ne tik multimedialus ir tarpdisciplinis, bet ir atviras visuomenei, politikai, mokslui, edukacijai, ekologijai ir kitoms sritims. Menininkai savanoriškai imasi

visuomeninių ar tyrimo užduočių, nes nesaistomi specifinių normų ir reikalavimų gali įvairiose srityse nuveikti tai, ko negalėtų sričių specialistai. Meno kūrinių interpretacijos, susiejančios juos su įvairių sričių diskursyviais kontekstais, taip pat gali lemti naujo pobūdžio žinias, ne vien praturtinančias kultūrą ir humanitarinius mokslus, bet kartais naudingas ir kitoms sritims.

Programoje numatoma tirti Lietuvos ir aplinkinių regionų XVII–XXI a. dailės, architektūros, fotografijos, muzikos, teatro paveldą bei dabarties reiškinius, kūrinius, meno kūrybos, funkcionavimo, sklaidos, recepcijos atvejus ir ilgą trukmės (lėtuosius) procesus, materialiosios kultūros reiškinius, sutelkiant dėmesį į šiuos **uždavinius ir temas**:

1. **LDK dailės ir visuomenės sąveikų tyrimai**: dailės ir architektūros funkcionavimas politikos, religijos ir visuomenės kontekstuose; LDK materialiosios kultūros tyrimai: dailių objektų – statuso simbolių – funkcionavimas, veiksnio galia.

2. **Kūrybos laisvės ir meninės raiškos įvairovės paradigmos visuomenės pokyčių ir politinių ribojimų aplinkoje (XIX a. – XX a. I pusė)**: dailininkų kūryba XIX a.–XX a. pradžios meninio gyvenimo kontekste; Lietuvos ir Vilniaus dailė ir dailės gyvenimas 1920–1945 m. laikotarpiu – dailė, politika, daugiakultūrė visuomenė, utilitaristinis požiūris į meną ir jo poveikis kūrybos procesams, meno kūrinių funkcionavimui ir recepcijai; tautodailės tyrimai.

3. **Sovietmečio Lietuvos meno tyrimai**: įvairių laikotarpių sovietmečio dailė tarp utilitarumo ir raiškos autonomijos siekių; sovietmečio dizaino ir taikomosios dailės tyrimai – modernistinė formų estetika ir (ne)išsilaisvinimas iš paskirties vartojimo stygiaus epochoje.

4. **XX a. pab. – XXI a. dailės tyrimai**: dailės ir vizualiųjų menų lauko kaita, kūrinių interpretacijos klimato kaitos apmąstymų ir kitokios filosofinės problematikos kontekste; dailėtyros savistaba (teorinių prieigų (de)konstrukcijos atvejai); filosofinė meno autonomijos refleksija.

5. **Muzikos ir scenos meno laukas XIX–XXI a. transformacijų kontekstuose**: muzikos ir scenos meno paveldo tyrimai – XIX a. – XX a. pr. muzikinių rankraščių tyrimai, Lietuvos muzikologijos asmenybių darbų tyrimai, muzikos funkcionavimas religijos ir visuomenės kontekstuose, sakinės istorijos šaltiniai, Lietuvos baleto istorijos šaltinių tyrimai; muzika ir scenos menas XX a. kultūrinių ir politinių permainų aplinkoje – lietuvių muzikos istoriniai kontekstai (dienoraščių ir kritikos analizė), Lietuvos baleto istorija visuomeninių pokyčių kontekste, vėlyvasis sovietmetis Lietuvos teatro istoriografijoje ir kritikoje; muzika ir scenos menas XXI a. iššūkių akivaizdoje – muzikos kūryba XXI a. kontekstų lauke, taikomosios ir patirtinės šiuolaikinio scenos meno praktikos.

Tyrimų metodologija

Tyrimuose naudojami socialinės ir interpretacinės menotyros (dailėtyros, teatrologijos, muzikologijos) metodai. Socialinė menotyra tiria įvairiapusę meno (ir/ar medijų) ir visuomenės sąveiką – sociokultūrinės

meninės kūrybos sąlygas ir kūrinių poveikį visuomenei, kultūros procesams, jų veiksnio galias.

Interpretacinė menotyra interpretuoja kūrinius įvairiuose diskursyviuose kontekstuose, kartu su jais produkuoja naujas žinias.

Programos dalyviai:

Skirtingais programos vykdymo metais joje dalyvaus 18 (15–16 mokslininkų kasmet) – dailėtyrininkų, teatrologų, muzikologų, filosofų (9,25–10,75 et.)